

כיבוש סוריא – דמשק וחלאב – ארם צובה

ברוך תאנה

בנפלאות סדר ההשגחה, התמוטטה מלכות רשעה, סוריא, בשמונה ימים, מערב שבת מברכין ר"ח כסלו תשפ"ה, ועד ז בו. ומייד נאזר ישראל בגבורה, לאחוז בפסגת החרמון, הצופה פני דמשק, מכח זה, המשיכה ממשלתנו וצבאנו, להשמיד ולאבד את כל כלי הנשק והמשחית של ממלכה זו. עד כלה, ומוסיף והולך עד עצם הימים האלה.

א. מלכות אשור – סוריא הקדמונית

סוריא של היום קרואה על שם ממלכת האשורים, שהתפשטה מלכותם מעבר לנהר מערבה עד דמשק. היה זה בסוף ימי מלכי יהודה וישראל (מלכים ב טו) ועד תחילת מלכות בבל, ע"י נבוכדנצר. מקומה הראשון היה ליד החידקל, הנקרא השלישי חדקל הוא ההולך קדמת אשור (בראשית ב יד). אשור הוא בנו של שם בן נח, אחיו של ארם, שמלכותם הייתה תחילה בארץ שנער, בבבל ואכד, ו'מן הארץ ההוא יצא אשור, ובנה את נינוה העיר הגדולה, שהייתה לבירתו. (מלכות בבל החלה בכיבושיו של נ"ב, שנה ראשונה בבל ושנה שניה את נינוה, ובכך החליפה את אשור).

לפני אשור השתלט על ארץ זו ארם, שהיה גם הוא ב'ארם נהריים', ומשם התפשט מערבה, והשתלט על חבל ארץ זה, ארם דמשק וארם צובה, חלאב וחמת ועוד.

בסוף ימי הבית הראשון, משחטאו ישראל ונגזרה עליהם גזירת גלות, עלה והתגבר מלך אשור. בסיבת ההשגחה העליונה, היה אשור לאויב ישראל, אשר קם להענישם על עוזבם את ד' - הו' אשור שָׁבַט אֲפִי וּמָטָה הוּא בְּיָדָם זְעָמִי (ישעיהו י ה).

מלך אשור נזכר לראשונה בסוף ימי עוזיהו המלך, בבוא פול לשומרון, ומקבל שוחד ממך ישראל ועוזה (מלכים ב טו יט). אחריו, גל ראשון של גלות ישראל – "בִּימֵי פֶקַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בָּא תַגְלַת פְּלֶאֶסֶר מֶלֶךְ אֲשׁוּר, וַיִּקַּח אֶת עֵינָן (היום מרג' עיון), וְאֶת אֲבֵל בֵּית מַעֲכָה, וְאֶת יְנוּחַ, וְאֶת קַדְשׁ (עיר המקלט הצפונית בנחלת נפתלי, מזוהה ליד החולה, אילת השחר) וְאֶת חֲצוֹר וְאֶת הַגְּלָעַד, וְאֶת הַגְּלִילָה כֹּל אֶרֶץ נַפְתָּלִי - וַיִּגְלֵם אֲשׁוּרָה". (בפסוק אחר בישיעיהו מתואר גל זה 'ארצה זבולון ארצה נפתלי').

בימי אחז חָבַר רָצִין מֶלֶךְ אֲרָם עִם פֶּקַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְהִלָּחֵם עַל יְרוּשָׁלַיִם, אִז שִׁיחַד אֲחֹז אֶת מֶלֶךְ אֲשׁוּר - וַיַּעַל מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶל דְּמֶשֶׁק (כנראה בירת ארם) וַיִּתְפָּשֶׁה וַיִּגְלֶה קִירָה - וְאֶת רָצִין הַמִּית (טז ט). בסוף מלכות הושע בן אלה מלך ישראל אחרון, - "לְכַד מֶלֶךְ אֲשׁוּר - שְׁלֹמֶנָאֶסֶר - אֶת שְׁמֶרוֹן, וַיִּגְלֵ אֶת יִשְׂרָאֵל אֲשׁוּרָה, וַיֵּשֶׁב אֹתָם בְּחָלָח וּבְחָבֹר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מְדִי" (יז ו). חזקיהו מלך יהודה הצדיק -

מרד 'בְּמֶלֶךְ אֲשׁוּר וְלֹא עֲבָדוּ' (יח ז). אז – "עֲלֵה סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אֲשׁוּר עַל כָּל עָרֵי יְהוּדָה הַבְּצֻרוֹת וַיִּתְּפָשֶׁם" (יח יג). סוף דבר רצה לכבוש את ירושלים, - וניגפו "בְּמַחְנֵה אֲשׁוּר מֵאֵה שְׁמוֹנִים וְחֲמִשָּׁה אֲלֶף, וַיִּשְׁכְּמוּ בִבְקָר וְהָנָה כָּל־מִן פְּגָרִים מֵתִים. וַיִּסַּע וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב סִנְחָרִיב מֶלֶךְ אֲשׁוּר - וַיָּשָׁב בְּנִינָה".

עליו התנבא ישעיהו (לא ח): "וְנָפַל אֲשׁוּר בְּחָרְבִּי לֹא אִישׁ, וְחָרְבִּי לֹא אָדָם תֹּאכְלֶנּוּ, וְנָס לֹו מִפְּנֵי חָרְבִּי, וּבְחֻרְיוֹ לְמַס יִהְיֶה. וְסָלְעוּ מִמְּגוֹר יַעֲבֹר, וְחֲתוּ מִנֶּס שְׁרִיו נָאֵם ד' ". ומבאר רש"י: 'וחזקו מרוב פחד יחלוש'. 'וחתו מנס - מפני הניסים שיראו שהקב"ה עושה לישראל'. ומסיים הפסוק: 'אֲשֶׁר אֹר לֹו בְּצִיּוֹן וְתִנּוֹר לֹו בִירוּשָׁלַם', שפירושו: 'בציון - אשר הכין שם שלהבת ותנור אש - לשרוף בהם מחנה אשור, והוא דרך משל'. והוא אשר ראינו בעיננו, איך שנפלה ממלכת סוריא, שהטילה אימתה על אזרחיה וסביבותיה, ונפלה מפחד, ללא חרב ומלחמה כמעט, ויצאה אש ד', היא גבורת ישראל החשמונאית, אשר מציון וירושלים, ההולכת ומכלה את צבאה.

ב. דמשק

דמשק היא עיר למרגלות החרמון, השוכנת במזרחה של ההר הגבוה במרחב, על פלגי נהר אמנה המתנקז מהרי החרמון וחוצה את העיר מזרחה. נמצאת כ-40 ק"מ מהחרמון, וכ-700 ק"מ מהפרת.

יש אומרים שפירוש המילה 'דמשק' מלשון השקיה, נוות מדבר שכולה רוויית מים, המשקה את כל סביבותיה. וכשם שדרשו חכמים על 'דמשק אליעזר', עבדו הנאמן של אברהם אבינו, 'שהיה דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים'. על דרך זה ניתן לומר, שהיא עיר בקצה תחומי ארץ ישראל, אשר נועדה להשקות ולהעביר את אורה ותורתה של ארץ ישראל, לעמים שסביבותיה. דורשי רשומות אומרים, שאותיות דמש"ק הם מקד"ש, בו רמוז רושם הקדושה, המתורגמת ומבטאת צורת קדש בשינוי צורה והמרה. (ומספרה 444 בגימטריא, היכול לבטא את תכלית קדושת ה-4, כאשר מופיעה ביושר, בחסדי אות המ"ם תחילה, או את הד"ם מ"ת, המדת"א, כאשר הד"ם תחילה).

ג. דמשק אליעזר – עם אברהם עד משמאל לדמשק

רש"י מביא פירושים שונים על דברי אברהם "ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר" (בראשית טו ב): א. "כתרגומו, שכל ביתי ניזון על פיו, כמו (שנאמר ביוסף) 'ועל פיך ישק' (בראשית מא מ), אפוטרופא שלי, ואילו היה לי בן היה בני ממונה על שלי". ועל דמשק – אליעזר, פירש: ב. "לפי התרגום מדמשק היה, ולפי מדרש אגדה שרדף המלכים עד דמשק". לפי הספורנו: 'הוא עבד בלתי נודע בשמו אבל בשם עירו בלבד'.

אם כן עבדו של אברהם אבינו, הדולה ומשקה מתורתו לבאי ביתו ולאחרים כולם, מדמשק היה, ויחד עם אברהם רדף אחר ארבע מלכויות צפון, שבאו על חמשת

מלכי סדום ועמורה שבכיכר הירדן, וכוונתם העיקרית הייתה על עינו של עולם – אברהם, ומתוך כך שבו את בן אחיו לוט, - וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אַחִיו וַיֵּרָק אֶת חֲנִיקוֹ יְלִידֵי בֵּיתוֹ שְׂמֵנָה עֶשֶׂר וַיִּשְׁלַשׁ מְאוֹת וַיֵּרֶדְף עַד דָּן (בראשית יד יד).

רש"י מפרש ע"פ חז"ל (נדרים לב.) 'אליעזר לבדו היה, והוא מנין גימטריא של שמו', 'וירדף עד דן' (מקור נהר הירדן), ו'שם תשש כחו, שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל (סנהדרין צו.). לדעת הכלי יקר אכן היו 318 איש, אך היה נצחוננו בדרך נס מופלג, וזה הורה ע"י מה שנחשב כאילו הלך לבדו, אברהם עם עבדו דמשק. וַיֵּרֶדְפֹם עַד חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְׁמַאל לְדַמְשֶׁק. חובה הוא דן, לדברי רש"י, כי לא נזכר ואין ידוע שם מקום כזה. אמנם בפסוק נזכר שהיה זה 'משמאל' לדמשק, ובלשון התנ"ך הוא מצפון לעיר, ודן הרי הוא מדרומה, דרומה ומערבה. ואולי משמאל הרודפים ממש, ומיוחסת דן דווקא כעומדת סמוכה לדמשק משמאלה, לפני שהגיעו לדמשק. ולמדנו שעד שם רדף אברהם אחריהם לדחותם ולהניסם מגבולות ארץ הקודש, וכאילו מסמן שזו היא מגבולות קצה הארץ.

בעל הטורים, מחבר עניין זה עם נבואת עמוס בסוף פרק ה, על ישראל - 'והגליתי אתכם מהלאה לדמשק'. היינו הרחק מגבול ישראל, ואומר שזה "בשביל חטא שעשו בדמשק גלו - וזה חובה אשר משמאל לדמשק".

(ראה רש"י באריכות על עמוס ג יב, שניבא על ימי ירבעם השני בן יואש, זכה להרחיב את הגבולות עד דמשק, 'ולא דיבר ד' למחות את בית ישראל', והושיעם אז. חטא ישראל היה שנשענו על רצין מלך ארם, להילחם נגד מלכות יהודה שבירושלים).

ד. כיבוש סוריא – ע"י דוד מלך ישראל – חלב ודמשק

צפונית לדמשק, וסמוך לגבול טורקיא, ישנה עיר מחוז גדולה, בשם חלב. חלב זו היא הגדולה שבערי צפון סוריא, כ-40 ק"מ מדרום לגבול טורקיא, כ-110 ק"מ ממזרח לים התיכון. עיר זו נקראת בתנ"ך צובה, אותה כבשה ממלכת אשור שהייתה בארם נהריים תחילה, ונקראת 'ארם צובה' (10 פעמים: שמואל א יד מז, במלחמות שאול, שמואל ב ח ג במלחמות דוד, דברי הימים ב ח ג, בשלמה, מלכים א יא ג, תהלים ס ב).

גבול ארץ ישראל הצפוני מתחיל מהר ההר, שנחלקו במיקומו המפרשים, והולך מזרחה עד 'חצר עינן', ומשם דרומה ל'שפם' ומשם לכינרת וים המלח. לפי הדעה המרחיבה את הגבול צפונה עד הרי אמנום, הרי שהצד המערבי-צפוני הוא ב'חצר עינן'. הנה בפסוקים שביחזקאל (מז יז), על גבולות הארץ, - וְהָיָה גְבוּל מִן הַיָּם חֲצַר עֵינֹן, (הוא ב) גְבוּל דַּמְשֶׁק וְצִפּוֹן וְצִפּוֹנָה, וְגְבוּל חֲמַת (שהן שתי ערים הנחשבות מחוץ לגבול הארץ, מארם צובה). מפרש המצודות, כי "חצר עינן המוזכר בתורה והוא סוף גבול צפוני, ועמדה אצל גבול דמשק כלפי הדרום, ונמשכת למזרח" (תבואת הארץ פ"א, עמוד לב). ואולי רומז על השתנות הגבול ושייכות הערים בעתיד, כבמפרשים שם. ועכ"פ קו הגבול המזרחי מקיף את כל הר החרמון ממזרח לו, וכוללו בתוך גבול

הארץ, וכל שחוצה לו, אינו בגבולות 'מסעי', המיועדים לכיבוש הראשוני של יהושע, כמו שאינם כוללים את 'עבר הירדן', למרות ששכנו בו ראובן גד ומנשה, והתקדש בקדושת א"י.

אם כן הדבר, העיר חלב מצפון, היא צובה, והעיר דמשק מדרום לה, אינם בגבולות הארץ, הראשוניים, אמנם כלולים ב'גבולות ההבטחה' הכלליים, לאמור 'כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם בו, לכם יהיה .. עד הנהר הגדול נהר פרת' (דברים א), לכשירחיב ד' את גבולנו.

בהגיע זמן מלכות דוד על כל ישראל, אחרי כיבוש עיר דוד והכנותיו לבניין המקדש, מָנְעוּ ד' ועצרו מלבנות. אז פנה להכניע את כל אויביו מסביב, את הפלשתים, מואב ואדום. ואז פנה ונלחם וכבש את העיר צובה, היא חלב, בימינו. - וַיָּךְ דָּוִד אֶת הַדְּדַעְזָר בֶּן רְחַב מֶלֶךְ צוּבָה, בְּלָקְתוֹ לְהַשִּׁיב יָדוֹ בְּנֹהַר פָּרַת. וַיִּלְכֹּד דָּוִד מִמֶּנּוּ אֶלְף וְשִׁבְעַת מֵאוֹת פָּרָשִׁים וְעֶשְׂרִים אֶלְף אִישׁ רֶגֶלִי, וַיַּעֲקֹר דָּוִד אֶת כָּל הָרֶכֶב, וַיֹּאמֶר מִמֶּנּוּ מֵאָה רֶכֶב. -

בעקבות זאת באה דמשק לעזרת צובה - וַתְּבֹא אֲרָם דְּמִשְׁק לַעְזֹר לְהַדְּדַעְזָר מֶלֶךְ צוּבָה, וַיָּךְ דָּוִד בְּאֲרָם עֶשְׂרִים וְשָׁנַיִם אֶלְף אִישׁ. וַיִּשֶׂם דָּוִד נְצִיבִים בְּאֲרָם דְּמִשְׁק וַתְּהִי אֲרָם לְדוֹד לְעֶבְדִּים נוֹשְׂאֵי מְנַחָה. וַיִּשַׁע ד' אֶת דָּוִד בְּכָל אֲשֶׁר הִלָּךְ. וַיִּקַּח דָּוִד אֶת שְׁלֹטֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הָיוּ אֶל עֶבְדֵי הַדְּדַעְזָר וַיְבִיאֵם יְרוּשָׁלַם. וּמִבְּטַח וּמִבְּרַתִּי (אולי בירות?) עָרֵי הַדְּדַעְזָר לָקַח הַמֶּלֶךְ דָּוִד נְחֻשֶׁת הַרְבֵּה מְאֹד. (שמואל ב ח ג ואילך). זה הוא הנקרא כיבוש 'סוריא', שכיבש דוד, הכולל את מחוז 'ארם צובה', מחוז חלב, ומחוז 'ארם דמשק', הדרומי לו. (בשם החזון אי"ש, גם העלאת מיסים, ובוודאי ע"י נציבים נחשבת כיבוש, אף שלא מוזכרת התיישבות).

בעקבות ניצחונות אלו וכיבוש זה, שלח מלך 'חמת' את בנו לשלום עם דוד, ולברכו על ניצחונו. וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם בְּשֵׁבוֹ מֵהַפּוֹתוֹ אֶת אֲרָם בְּגִיא מֶלַח שְׂמוֹנָה עֶשְׂרֵי אֶלְף. וַיִּשֶׂם בְּאֲדוֹם נְצִיבִים בְּכָל אֲדוֹם שֵׁם נְצִיבִים וַיְהִי כָל אֲדוֹם עֶבְדִּים לְדָוִד וַיֹּשַׁע ד' אֶת דָּוִד בְּכָל אֲשֶׁר הִלָּךְ. (כעין זה בדברי הימים ב יח ה-ז, אבל שם: דרמשק, ומשם רבי יוסי בן דורמסקית, התנא. וראה רש"י בישעיהו כח א, וברש"י זכריה ט א, על 'חדרך' - 'מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק, ויש מקום ששמו 'חדרך', ומה אני מקיים 'ודמשק מנוחתו' שעתידיה ירושלים להיות מגעת עד דמשק).

דוד מלך עוד כ-30 שנה אחרי מלחמות אלו, ומשמע שהיו מחוזות אלו כבושים תחת ידי ממלכת ישראל, והעלו מס ע"י נציבים שהועמדו בכל מחוז. אחריו מלך בנו שלמה, אשר הקדיש את שנותיו הראשונות לבניית בית המקדש, ומקץ 20 שנה, הלך - שְׁלֵמָה חֲמַת צוּבָה וַיִּחְזַק עָלֶיהָ. וַיִּבֶן אֶת תְּדֻמָּר בְּמִדְבָּר וְאֶת כָּל עָרֵי הַמְּסְכָנוֹת אֲשֶׁר בְּנָה בְּחֲמַת (דבה"ב ח ג).

והנה עקב ירידת קרנו של שלמה, עוד בחייו, ובוודאי במותו, נפרד מחוז ארם מישראל. היה זה ע"י הדד שברח בנעוריו מדמשק למצרים, ובמות דוד החליט לחזור. וע"י רזון בן אלידע שהיה עבד הדדעזר מלך צובה, וברח ממנו. וכעת חברו שניהם, רזון עם הדד, ומרדו במלכות ישראל של שלמה, ומלך הדד בארם, בדמשק: וַיְהִי שָׁטָן לְיִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי שְׁלֹמֹה וְאֶת הָרְעָה אֲשֶׁר הִדָּד - וַיִּקַּץ בְּיִשְׂרָאֵל, וַיִּמְלֹךְ עַל אֲרָם (מלכים א יא כה).

ירבעם בן יואש מלך ישראל, הִשִּׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוּא חֲמַת עַד יַם הָעֲרָבָה כַּדָּבָר ד' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דָּבָר בְּיַד עֲבָדָיו יוֹנָה בֶן אֲמִתִּי הַנְּבִיא אֲשֶׁר מָגַת הַחֶפֶר. – ולא רצה ד' - למחות את שם ישראל מתחת השמים ויזשיעם ביד ירבעם בן יואש. ... ונזכר לו לטובה - גְּבוּרָתוֹ אֲשֶׁר נִלְחַם וְאֲשֶׁר הִשִּׁיב אֶת דְּמָשֶׁק וְאֶת חֲמַת לַיהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל (מלכים ב סוף יד). אם כן, כ-150 שנה אחרי תקופת דוד ושלמה שוב נכבשה סוריה, היינו דמשק והעיר חמת, ע"י מלך ישראל, ותהיינה כפופות למלכות ישראל.

ה. גדר כיבוש סוריה – וגבולותיה

לפי חז"ל (גיטין ח.) כיבושי סוריה ע"י דוד, לא נחשבו ככיבוש גמור של חלקי ארץ ישראל, לעניין חיוב במצוות התלויות בארץ. כי 'כיבוש יחיד לא שמיה כיבוש'. לדעת רש"י "כיבוש יחיד – דדוד", היה "שלא היו כל ישראל ביחד, כדרך שהיו בכבוש יהושע, שהיו כולם, וכבשוה לצורך כל ישראל קודם חלוקה, אבל דוד לא כבש אלא לצורכו". ונראה שכוונת לצורכו, הוא העלאת המיסים לצורכי הכנעתם למלכות, ולתוקף מלכותו, אלא שהייתה חסרה הוראת בית דין או נבואה באורים ותומים, ולא היה ע"פ דבר ד' הברור לרשת את הארץ, כבימי יהושע.

אמנם דעת התוספות ע"פ הספרי בדברים, על הפסוק 'כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו – לכם יהיה', היא שמלחמה זו נעשתה לפני שכבש מקומות בתוך תחומי ארץ הקודש, 'סמוך לפלטרין שלך לא כיבשת'. האם היו אלו מלחמות לפני שכבש את עיר דוד או חצר המקדש, ויהיה זה שלא כסדר הכתובים, או שארנן חזר לסורו, והחזיק במתחם הר בית ד' הקדוש, אחרי שכבר קנאו דוד ממנו. ועכ"פ מלחמה זו נעשתה לפי כלל המלחמה ע"פ בית דין, והביטוי 'כיבוש יחיד', לאו דווקא, אלא נחשבת כך, היות והייתה מחוץ לגבולות המחוייבים, טרם נכבשו כולם.

כך הגדיר זאת הרמב"ם (תרומות פ"א ג): הָאֲרָצוֹת שֶׁכָּבַש דָּוִד חוּץ לְאֶרֶץ כְּנָעַן כְּגוֹן אֲרָם נְהָרִים וְאֲרָם צוּבָה וְאַחַלְב וְכִיּוּצָא בְּהוֹן, אַע"פ שְׁמֵלֶךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וְע"פ בֵּית דִּין הַגְּדוֹל הוּא עוֹשֶׂה - אֵינּוּ כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְכָל דָּבָר וְלֹא כְּחוּצָה לְאֶרֶץ לְכָל דָּבָר - וּמִפְּנֵי מָה יִרְדּוּ מִמַּעַלְת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל ? מִפְּנֵי שֶׁכָּבַש אֹתָם קִדְּם שֶׁיִּכְבַּש כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲלֹא נִשְׁאָר בָּהּ מִשְׁבָּעָה עֲמָמִים.

הנה הרמב"ם כולל בסוריא 'ארץ צובה ואחלב', ולכאורה הם אותו מקום? וי"ל שמגדיר את המחוז בשם 'ארם צובה', ומוסיף את שם העיר הידועה בימיו ובימינו - 'אחלב', והיא היא. (השם אחלב, י"א ע"ש השיש הלבן המצוי שם. וי"א שבלשון כנעני קדום פירושו מתכת ברזל או נחושת, המצוי שם). ותמוה שהשמיט את 'ארם דמשק' ו'דמשק עצמה', הקרובה יותר לא"י.!? ומפורש מסכם שם ש'האֶרְצוֹת שֶׁכָּבַשׁ דָּוִד הֵן הַנִּקְרָאִין סוּרְיָא'.

בהלכה ט שם, מפרט שוב רבנו הרמב"ם: אי זו היא סוריא. מארץ ישראל ולמטה (צפונה ומזרחה) כנגד ארם נהרים, - וארם צובה, כל יד פרת עד בקל, כגון דמשק (הדרומית) ואחלב (צובה – הצפונית) - - עד שןער (ולא עד בכלל) וצ'הר (צ"ל: צור) הרי היא פסוריא. (בדרך אמונה לרב קנייבסקי סובר כי צור, אע"פ שהיא לחוף הים, לא נכבשה ולא הייתה יישוב יהודי, ע"כ דיניה כסוריא. וכן הוא בחז"א על הירושלמי שביעית פ"ו סוף ה"ב: רבי חנינה אזל לצור ואסר לון הדא אשקייטא). לשון רש"י על 'סוריא - היא ארם צובה, וכבשה דוד והוסיפה על ארץ ישראל'.

ו. קדושתה ומקצת דיניה

בברייתא (בגיטין ח.), מבואר כי בשלושה דברים שוותה סוריא לארץ ישראל, ובשלושה אחרים, נבדלה מחיוב המצוות שבא"י. הרמב"ם (תרומות פ"א) בהלכה ד, אומר כי 'סוריא יש דברים שהיא בהן כארץ ישראל ויש דברים שהיא בהן כחוצה לארץ, ומתמקד תחילה בהלכה אחת ומיוחדת, ש'הקונה בה קרקע פקונה בארץ ישראל'. ולשון הברייתא 'הקונה שדה בסוריא כקונה בפרוארי ירושלים', "למאי הילכתא? אמר רב ששת, לומר שכותבין עליו אונו ואפילו בשבת" - - אומר לעובד כוכבים ועושה, ואע"ג דאמירה לעובד כוכבים שבות - משום ישוב א"י לא גזור רבנן". ומפרש רש"י, שיש בה בסוריא דין כיבוש ויישוב הארץ, - 'ישוב ארץ ישראל - לגרש עובדי כוכבים ולישב ישראל בה'.

1. קנין שדה או בית בשבת – יישוב הארץ

הלכה זו הביאה הרמב"ם מפורש (בהלכות שבת פ"ו יא): "ישראל - מתר לו לומר לנכרי לכתב לו שטר בשבת, שאמירה לנכרי בשבת אסורה מדבריהם, ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו בדבר זה. וכן הלוקח בית מהם בסוריא, שסוריא כארץ ישראל לדבר זה". (והוא מב"ק פ.). (הובא בבאר היטב ס"ק יב, באו"ח שו ובמג"א).

לענייננו מחוז דמשק, וצפונה אפילו עד מחוז אחלב, בכלל סוריא הם, שיש בהם חיוב מצות יישוב א"י, לגרש גויים, ובוודאי אויבים ממנה. אמנם נכון, שהחיוב הקודם הוא על יישוב א"י כולה ביהודה ושומרון, בחבל עזה ובצפון הגליל, בהרי נפתלי והחרמון, שהם כולם בתוך תחומי גבולות א"י ומקומות התיישבות קודמים

בהם, וחובה להכיר במתנת ד' לנו ובהכרח המתחייב לאחוז בהם בכיבוש והכרזת ריבונות, והתיישבות, בכל תוקף ועוז.

2. חיוב תרומות ומעשרות בה

עוד קדושה סוריא, גם 'לענין חיוב תרומות ומעשרות ושביעית', 'והכל בסוריא מדברי סופרים'. הלכה זו מבוארת בהלכה טו: "הקונה שדה בסוריא חייב בתרומות ומעשרות מדבריהם, כמו שיתחייב מן התורה הקונה בירושלים". לשון הרמב"ם זו נפסקה בשו"ע יו"ד (שלא א). עם זאת - לא חייבו להפריש מעשר שני בסוריא (יו"ד שלא קלא, וע' בבאר היטב עו - לפי שמעשר שני טעון הבאת מקום (לירושלים) ואין מביאין אותו מחו"ל שאינו נוהג שם, ואינו קדוש גם אם הפריש).

'ויש לעכו"ם קנין בסוריא להפקיע מן המעשרות', כלומר גוי הקונה קרקע מיהודי, פקעה קדושתה ויותר אינה חייבת בתרומות ומעשרות. ובא"י אין הדבר כן. (ויש לדון בגדרים אלו, ועיין עוד רמב"ם שם, ושו"ע יו"ד שלא ג ז-י שהביאו).

אמנם היות וחייבן מדרבנן, נקבעה ההלכה ברמב"ם (תרומות פ"ה יב) שאין מפרישים תרומות ומעשרות "מפרות הארץ על פרות סוריא ולא מפרות סוריא על פרות הארץ" (ברייתא בבא בתרא צ:). ומעניין כי רבי מתיר 'מאיפרכיא לאיפרכיא', ומבאר הרשב"ם: - 'אחרונה של א"י להיפרכיא ראשונה של סוריא, דכיון דסמוכים כל כך מותרין'.

בהקשר זה: 'פרות ארץ ישראל שיצאו חוצה לארץ, פטורים מתרומות ומעשרות. ואם יצאו לסוריא, חייבים' (יו"ד שלא יב). כי סוריא המשך קדושתה של א"י, והמשך חובת יישובה, ולא נפקעת חובת המצוות בה.

ועוד, שאין מוציאין פרות שיש בהן חיי נפש - מארץ ישראל לחוצה לארץ או לסוריא (ח"מ רלא כו), היינו שלא למעט מחיותן ומצרכיהם של ישראל שבא"י, ואפילו לא לסוריא, מאחר ויחסרו מצרכים אלו במדינה, בא"י.

3. הבאת ביכורים מסוריא – מהאדמה אשר נתת לי

בדין הבאת ביכורים, במשנה (ביכורים פ"א י): 'רבי יוסי הגלילי אומר: אין מביאין בכורים מעבר הירדן, שאינה ארץ זבת חלב ודבש'. דעה זו היא דעת הספרי על פרשת הביכורים, על דברי המביא הקורא 'ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה, אשר נתת לי ד', ארץ זבת חלב ודבש' (דברים כו). לדעה זו רק ארץ חמישה עממים קרויה זבת חלב ודבש, ולא יותר. כן הוא גם במכילתא על פרשת קדש (שמות יג), וכך נראה שסובר הרמב"ן בפירושו לתורה שם.

אך לדעת הרמב"ם הלכה כתנא קמא במשנה, ואין הלכה כרבי יוסי הגלילי, - שפנין שנתנה הקדוש ברוך הוא לישראל, קרינא בה 'פרי האדמה אשר נתתה לי' (רמב"ם וברטנורא). ומשמעות הדבר, שהואיל ודוד כבש סוריא, הרי זכו בה ישראל. ואע"פ

כיבושו כיבוש יחיד, ולא נחשב שלם, הרי קבעו חכמים שהקונה בה קרקע כקונה בירושלים, ונתנו לה מעלת א"י. אכן כך פסק הרמב"ם בתחילת הלכות ביכורים, כי – 'מביאין בפורים של דבריהם מערי סיוחן ועוג ומסוריא, שהקונה בסוריא פקונה בירושלים'¹. היינו בזמן שהמקדש היה קיים, ואפשר היה להביאם למזבח, שהרי הם 'טעונים מקום'. בעל דרך אמונה (ביכורים פ"ב א ס"ק יא) סובר שמשמעות לשון הרמב"ם היא שחובה מדרבנן ליושבי סוריא היהודים להביא ביכורים בזמן שהמקדש קיים, ואילו לדעתו, ע"פ המשנה והגמרא בסוף חלה, רק בדיעבד, אם הביא משם מקבלים ממנו.

וכך הוא לשון המשנה בסוף מסכת חלה: "אריסטון (שם איש יהודי) הביא בפניו מאפמיא (עיר בסוריא), וקבלו ממנו, מפני שאמר: הקונה בסוריא, פקונה בפרור נבירושלים". "אפמיא - שם מקום בארץ סוריא, ופרווד של ירושלים הם מגרשי ירושלים וכפריה" (רמב"ם, במשנה). לדעת המנחת חינוך (מצוה צא), מביא ביכורים מסוריא למקדש, וגם עומד וקורא 'ארמי אובד אבי ... ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ד', ארץ זבת חלב ודבש'. ותמה עליו (בעל דרך אמונה בבירורו בביאור הלכה), שהרי אין סוריא 'ארץ זבת חלב ודבש', "ואפשר לפרש ארץ – אשר בה מקומות שהם – זבת חלב ודבש".

ממשיך הרמב"ם להבדיל דין סוריא (וסיחון ועוג), ואומר כי 'עמון ומואב ובבל – אין מביאים מהם ביכורים', ומבאר בעל דרך אמונה (ס"ק טז) – "חוץ מסוריא, שעשאוה כא"י לכל דבר, בשביל שדוד כיבשה, ומראית כא"י"².

(אולם אין מביאין תרומה מסוריא, כדי שלא יהיו הכהנים הולכים לשם, והרי גזרו על עפרה שיהיה טמא, וביכורים חובת הבעלים להביא, ראה ירושלמי סוף חלה לפני משה).

4. איסור מכירת שדות לנכרים בסוריא

דין נוסף יש, הנובע מחיוב תרומות ומעשרות בסוריא, והוא במשנה (ע"ז פ"ג), שאין מוכרין לגויים שדות אפילו בסוריא, כדי לא להפקיע אותם מחיובי המצוות. וכך נפסק ברמב"ם (הלכות ע"ז פ"ג ג): "אין מוכרין להם (לגויים) בתים ושדות בארץ ישראל. ובסוריא מוכרין להם בתים אבל לא שדות. ובסוריא משכירין להם שדות (שו"ע י"ד קנא ח), - ומפני מה החמירו בשדה (בסוריא), מפני שיש בה שתים, מפקיעה מן

1. הרב קניבסקי בדרך אמונה דייק שכאן לשון המשנה והרמב"ם 'כקונה בירושלים', משמע זו שבין החומות, שביסודה לא נתחלקה לשבטים, ואינה רכוש וחלקת השדה של הגר בה, ובעצם פטורה מהבאת ביכורים, ואילו בדין קניית בית ושדה, נאמר 'כקונה בפארוורי ירושלים, היינו בכפרים והשטחים שסביבותיה. ודן בזה. עיין חזון אי"ש ערלה סימן יא אות כ.

2. (אולם אין מביאין תרומה מסוריא, כדי שלא יהיו הכהנים הולכים לשם, והרי גזרו על עפרה שיהיה טמא, וביכורים חובת הבעלים להביא, ראה ירושלמי סוף חלה לפני משה).

המעשרות ונותן להם חֲנִיָּה בְּקִרְקַע". אמנם בעל ערוך השולחן, כתב ש'הטור השמיט דין זה (דסוריא), דאולי סבירא ליה דבזמן הזה בחורבנה לא שייך זה'. אמנם פלא, שהרי הבארון רוטשילד בתחילת ההתעוררות לגאולת קרקעות והתיישבות בארץ הקודש, קנה עשרות דונמים בסוריא, כמפורסם.

בהקשר למצוות התלויות בארץ, יש להוסיף כי "סִפֵּק עֲרְלָה וְכֹלְאֵי הַפָּרִם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲסוּר", ואילו "בְּסוּרְיָא - וְהִיא אֶרְצוֹת שְׁכַבְשׁ דְּדוּד - מִתֵּר" (מאכלות אסורות פ"ה הלכה יא, הובא בשו"ע יו"ד רצד ט-י).

5. שביעית - שמיטה

בדין שביעית, בשנת השמיטה, גזרו חכמים שיש דיני שביעית על אדמות סוריא, באופן שיהודי שיש לו קרקע שלו בה, אסור במלאכות האסורות בשמיטה. וכך פסק הרמב"ם (שמיטה ויובל): "סוּרְיָא אַע"פ שְׂאִין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ מִן הַתּוֹרָה, גָּזְרוּ עָלֶיהָ שְׁתֵּהִיָּה אֲסוּרָה בְּעִבּוּדָהּ בְּשְׁבִיעִית כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנְיָחוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיִלְכוּ וְיִשְׁתַּקְּעוּ שָׁם".

עיקר גדרי ארץ ישראל לדיני שביעית, 'והיה כי תבואו אל הארץ – ושבתה הארץ', תלויים בקדושתה, וקדושת הארץ הראשונה בטלה עם הגלות והחורבן, לדעת הרמב"ם והשו"ע, (ולדעת הרמ"א בסימן שלא א, עכ"פ כך נוהגים). ומבואר בפרק ו במסכת שביעית, בהלכה א, ששלושה גדלים הם: תחום עולי בבל, נוהגים בו שמיטה - לאיסורי מלאכות ואיסור אכילת ספיחין הגדלים ממנה באיסור. הגדר השני הוא מחוץ לתחום עולי בבל "ועד הנהר ועד אמנה", אסור רק בעבודת הקרקע. ומעבר לזה הכל מותר, כדין חו"ל.

הביטוי "עד הנהר" התפרש ע"י חלק מהמפרשים (בהמשך לדעת המהרי"ט, המובאת בדרך אמונה לרב קנייבסקי ולדעת הר"ש ישראלי), לא על נהר פרת מזרחה, אלא על נהר הקסמיה, הליטני, המהווה סימון גבול צפוני לא"י, וכסימון לגבול של הכיבוש וההתיישבות בפועל בכיבוש ראשון.

הירושלמי לא מסתפק בהגדרה כללית זו, ומפרט רשימת מקומות בהם היו עולי בבל, והתקדשו בקדושת הארץ בשביעית. הרבה מקומות זהותם לא ברורה ולא מאומתת, אבל חלקם מוכרים וידועים. נראה למשל שיש ציוני מקומות הנמצאים בעבר הירדן המזרחי, כמו: "הדרך הגדולה ההלכת למדבר חשבון, ויבקה (יבוק?), ונחלא דזרד, ויגר שהדוּתָא (כתרגומו של לבן את הגלעד)". לפי כללה של המשנה והרמב"ם,

מקומות אלו, לו היו מזוהים, הם חלק של א"י מעולי בבל בעבר הירדן, ונוהגת בהם שביעית לגמרי.

האם הייתה התיישבות יהודית בסוריא בימי בית שני? ואולי חלקית ומועטת. הנה לשון המשנה (בהלכה ב): 'עוֹשִׁין בְּתִלוּשׁ בְּסוּרִיא אֲבָל לֹא בַמְּחֻבֵּר', כלומר שארבעת המלאכות האסורות מהתורה, קצירה בציר זריעה וזמירה, אסורות מדברי חכמים ב'סוריא', ואילו שאר מלאכות מותרות, - 'עוֹשִׁין בְּתִלוּשׁ בְּסוּרִיא, אֲבָל לֹא בַמְּחֻבֵּר'. משמע שגם **בסוריא ישבו יהודים**, ואסרו חכמים עליהם עבודת קרקע בשביעית. ע"פ הירושלמי זה היה 'כְּדִי שֶׁלֹּא יִנְיחוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכוּ וַיִּשְׁתַּקְּעוּ שָׁם'. כלומר, שלא יעזבו יהודים את מרכז הארץ ומרכז ההתיישבות, בגלל קשיי קיום השביעית בה, באותם זמנים, ויעדיפו את היותם בסמוך לא"י, ובמקום שהוא כעין קדושתה, בסוריא.

(על דברי הרמב"ם שקדושת שביעית נוהגת בעבר הירדן ובסוריא, הקשה הראב"ד, ש'הרי לא החזיקו עולי בבל בהן, וכן לא סוריא? ולשון הירושלמי, לדעת רבי אבהו: שלא יהיו הולכין ומשתקעין שם.).

6. אוירה טהור

חכמים גזרו טומאה על ארצות העמים, שהן כבית קברות, ולפיכך 'אוירה' טמא, וגם אדמתן 'טמאה', כדי שלא יצאו הכהנים אל מחוץ לארץ. אולם בסוריא, הדין הוא – "סוּרִיא עֲפָרָה טָמֵא כְּחוּצָה לְאֶרֶץ, וְאוֹיֶרֶה טָהוֹר, - לֹא גָזְרוּ עַל אוֹיֶרֶה" (טהרה, טומאת מת פי"א ו).¹⁰

7. לא גזרו רעיית צאן ומרעה

ועוד "אָסְרוּ חֲכָמִים לְגַדֵּל בְּהֵמָה דְקָה וְחִיָּה דְקָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּמִקוֹם הַשְּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים, אֲלֵא בִיעָרִים וּבַמְדְּבָרוֹת שְׁבָאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל", ולעומת זאת קבעו ש"מַגְדְּלִין בְּסוּרִיא בְּכָל מְקוֹם" (נזקי ממון פ"ה ב מבבא קמא עט:). כתב רש"י: "בארץ ישראל - משום ישוב א"י, שמבעיר את השדות, וכל שדות א"י סתמן דישראל. 'אבל מגדלין בסוריא' - ארם צובה, דדוד כיבשה, וקסבר דלא שמיה כיבוש והויא כחוצה לארץ, ובחוצה לארץ מותר לגדל, **דלא חיישינן לישוב**, ואם יפסידו שדות אחרים - ישלמנה".

זהו מעיקר הדין, אולם בשו"ע חו"מ תט א, הוסיף כי 'הַאֲדָנָא (בימינו, בימי השו"ע בשנות הש"ל), שְׂאִין מְצוּי שְׂיָהוּ לְיִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׂדוֹת, נִרְאָה דְשָׂרִי'.

8. שני ימים טובים כחוצה לארץ

לדעת הרמב"ם למרות קרבתה של סוריא לא"י, ובתחום קרוב לה היא, היות ואין שם מנהג ידוע, מקיימים בה שני ימים טובים, כמו בגלויות. בהלכות קדוש החודש (פ"ה יא-יב): 'מקום שבינו ובין ירושלים עשרה ימים, או פחות מעשרה - והוא סוריא או חוצה לארץ, ואין להם מנהג' - עושים שני ימים.

לעומת זאת "כתבו האחרונים, שבמקומות שמזג האויר והאקלים שלהם דומה לשל ארץ ישראל, כגון מדברות סיני ואל עריש והגולן ודמשק וסביבותיה, - שואלים טל ומטר בז' בחשון, כתושבי ארץ ישראל, כי מזג האויר שלהם דומה לשל ארץ ישראל. נשארת יוסף חלק ג עמוד צט. ילקוט יוסף מהדורת תשס"ד, תפלה כרך ב, סימן קיז הערה ד, עמוד פאן.

ז. מדברי הנבואה

זכריה הנביא, מנביאי תחילת בית שני, בפרק ט: משא דבר ד' בארץ חדרך ודמשק מנחתו. הנשמע הוא שהייתה התגלות נבואה והופיע דבר ד' לנביא, בארץ 'חדרך' (ראה רד"ק), - 'נבואת ה' תהיה אז גם בארץ חדרך כמו בא"י, כי גם היא (דמשק) תהיה אז מא"י' (מצודת דוד).

רש"י מביא (ע"פ מדרש) "דרש רבי יהודה בר אלעאי: (חדרך) זה משיח, שהוא חד לעכו"ם ורך לישראל". כלומר, אין זה שם מקום רחוק ולא ידוע, אלא כמשל למשיח, וזמן בו יופיעו דברים נשגבים, באופן תקיף וחד כנגד הגויים, ובאופן מלא רחמים הגנה ושמירה על עמו ישראל.

"אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית (מדרמשק): יהודה בריבי, עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים? מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק, ויש מקום ששמו 'חדרך' ומה אני מקיים 'ודמשק מנחתו' - שעתידיה ירושלים להיות מגעת עד דמשק, ואין 'מנחתו' אלא ירושלים, שנאמר 'זאת מנחתי עדי עד' (תהלים קלב) אמר ליה (ר"י): ומה אני מקיים 'ונבנתה עיר על תלה'? אמר לו: שאין עתידיה לזוז ממקומה". (כך ברייתא שנויה בספרי, ילקוט שמעוני דברים, רמז תקצב). כלומר "גם דמשק תהיה מנחתו, כלומר, שכינת כבודו, כי גם היא (דמשק שבה תשרה שכינה) תהיה מארץ ישראל".

"פי לד' עין אדם וכל שבטי ישראל". לדעת רש"י - "כי ביום ההוא ישעה האדם (האנושות בכללה) על עושיהו - ועיניו אל הקב"ה תראינה, כמו שאמר למעלה (בסוף פרק ח): ב'ימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשנות הגוים, והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר: נלכה עמכם, כי שמענו א-להים עמכם". באותה עת, שתהיה הכרה של עמים רבים באלוקי ישראל, אז "יספחו הם ועריהם על ערי ישראל", כלומר, סיבת היות דמשק חלק מארץ ישראל, והשכינה שורה בה ואיתה

הנבואה, לעתיד לבוא, היא מפני הכרת האומות בסגולת ישראל, ועינם תהיה לד'. ובקיצור 'לפי שאז עין כל אדם לעצמו - יצפה לד'.

והמשך המדרש הוא: "וְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם עֲתִידִין לְהִיזֵת מִגִּיעֵין עַד דְּמִשְׁקָא, וְכֵן הוּא אֹמֵר (שה"ש ז ה) 'אִפְּךָ כְּמַגְדֵּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דְּמִשְׁקָא', וְגַלְיֹת בָּאוֹת וְחֹנוֹת בְּתוֹכָהּ, שְׁנֶאֱמַר 'וְדְּמִשְׁקָא מְנַחֲתוֹ', וְאֹמֵר (ישעיה ב ב) 'בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית הַ' בְּרֹאשׁ הַהָרִים', וְאֹמֵר (שם ג) 'וְהִלְכּוּ עַמִּים ...'."

בפסוק ב: "וְגַם חֲמַת תִּגְבֹּל בָּהּ", - בדמשק, 'תשיג גבולה בגבול ירושלים' (רש"י).
'תהיה מגבול א"י ואליה תחשב' (מצו"ד). והיא חמת רבה, העיר הגדולה בצפון-מערב סוריא. אנטיוכיא?

"צַר וְצִידוֹן כִּי חֲכָמָה מְאֹד". - גם צור וצידון הנטפלות לה (לדמשק) יכנסו בגבול א"י (רש"י). 'אשר היא חכמה מאד, וכאומר ולא תועיל בחוכמתה לבל תכנס בגבול א"י'.
"צור וצידון - גם המה בנותיה (של דמשק), אע"פ שחכמה (צור) מאד, שהתחכמה מאד וסבורה להיות לעולם גברת בחוכמתה".

"וְתִבֶן צַר מְצוֹר לָהּ וְתִצְבֵּר כֶּסֶף כְּעֶפֶר, וְחֲרוֹץ כְּטִיט חוּצוֹת. הִנֵּה ד' יוֹרְשָׁנָה וְהִכָּה בָיִם חִילָה; וְהִיא בְּאֵשׁ תִּאָּכַל". - "עם כי צור בנתה לעצמה מבצר חזק, (ביטחונית) להיות לה למשגב, ואספה ציבורי כסף כעפר וזהב כטיט המושלך בחוצות (כלכלית) וזהו עזר רב להתחזק מול האויב". ההשגחה האלוקית תסבב שעם ישראל - "יגרשה (את ממלכת צור) מארצה, וחיל צבאות עמה - יכה בים, כלומר, יטביעם במי הים, והיא - העיר עצמה תישרף באש". (ראה יחזקאל סוף כה, כו, כז - צידון).

ת. דברי ימי מלכותה במהלך הדורות

נראה שחשיבותה של דמשק בעיר בירה מרכזית, החלה עם עליית דת האסלאם בעולם, ע"י נביאם, בשנות ד"א ת', כאשר כבשו את דמשק מידי הביזנטים, והפכוה לעיר בירת מלכותם, למשך כ-90 שנה (ה'א תכ עד תק"י). אמנם קודם לכן כבשה אלכסנדר מוקדון, בראשית מלכות יוון ההלניסטית, אך לא הייתה לה חשיבות מיוחדת, אלא לאנטיוכיא הסמוכה. גם כיבוש פומפיוס קיסר רומא, לא תן לה מעמד מיוחד. אמנם התנועה האיסלאמיסטית - בית אומיה - קבעה את דמשק כמרכז.

כנגדם קם צלאח א-דין, המצרי, סוני ממוצא כורדי, אשר שיחרר את א"י כולה ובעיקר את ירושלים מידי הביזנטים, ובהמשך כבש את דמשק, וקבעה לבירתו, בירת השלשלת האיובית. בהיות הרמב"ם במצרים רופאו האישי, הייתה נטייתו חיובית ליהודים, גם החזיר התיישבות בירושלים. הצלבנים מעולם לא הצליחו לכבוש את דמשק מידי.

הממלוכים שכבשו את העיר (ה'כ) קבעוה לבירתם, וממנה שלטו בכל המרחב ועד מצרים.

כאשר החלה ממלכת העות'מאנים, ע"י עות'מאן הראשון, בשנת ה"א רעז, כבש את דמשק מידי הממלוכים אויביו, וקבעה שוב לבירת המחוז כולו, כאשר ביזנטיון הפכה לאיסטנבול, והייתה לבירת האימפריה העות'מאנית, למשך 400 שנה. הסולטאן בבירתו מאיסטנבול שלט בא"י ובמרחב כולו דרך דמשק, שהייתה לעיר השלטון למשך 400 שנה. השליטה על ערי החוף הייתה דרך צידון, ובהמשך דרך עכו, לתקופה מסוימת. (ע"פ מדרש הזהר, ישמעאל יחזיק בא"י למשך ת שנים).

בשנות התרע"ח עם סיומה של מלחמת העולם הראשונה, בו נפלה האימפריה בעות'מאנית והתפרקה, באותה שנה בה כבשה אנגליה את א"י מידי העות'מאנים הטורקים, והחל ע"י זה שלב חדש בגאולתם של ישראל, באותה שנה בה גם מדינת צרפת החלה ללחום ולהרחיב גבולה, - התרגש וקם 'מרד ערבי גדול', כנגד השלטון העות'מאני, שהתחבר עוד קודם ל'מעצמות המרכז' באירופה, שהיו נגד צרפת ואנגליה.

הבריטים סייעו למושל סעודיה בן עלי להילחם נגד העות'מאנים, והוא הצליח להתגבר על השלטון ולהפילו, בכך שכבש את דמשק מידי העות'מאנים. בתקופה הראשונה מונה בתמיכת הבריטים פייסל הסעודי, למלך סוריא בדמשק. אז (באביב תרעט) הכריז 'הקונגרס הלאומי הסורי' בדמשק על עצמאות סוריא כולה – 'הגדולה', שבראשה המושל 'פייסל הראשון'. נראה שהרעיון נסמך הקשר העתיק ל'אשור', סורים = אשורים, או לממלכת ארם הקדומה, או לפי השם הרומי "פרובינקיה סוריה-פלסטינה", הכוללת תחתיה את השלטון על א"י, וביטול כל

זיקה ושלטון ליהודים. אמנם הרעיון התבטל, ופייצל מלך רק שנתיים, עד החלטת האומות בסאן רמו.

החלטת האומות הייתה נתינת מנדט לאנגלים על א"י ועירק, ומנדט לצרפתים על סוריא ולבנון. כך עבר השלטון בדמשק לידי צרפת, בשנת ה'תפ, אחרי מלחמה קצרה. דמשק הייתה תחת שלטון ומנדט צרפתי משנת תרפ ועד סוף מלחמת העולם השנייה. בתש"ה התערבו הבריטים בניסיון ההשתלטות של צרפת על העיר, והצרפתים יצאו ממנה. אז בתש"ו קמה מדינת סוריה, שבירתה דמשק, שהפכה למדינת אויב זר ואכזר, רע ומר, אשר מדרך ד' סר.

ח. סוף דבר

התקיימה לעינינו נבואת ישעיהו (לא ח): "וְנָפַל אֲשׁוּר בְּחָרְבַּי לֹא-אִישׁ, וְחָרַב לֹא-אָדָם תֵּאֱכָלֵנוּ; וְנָס לֹא מִפְּנֵי חָרֵב, וּבְחֹרֵיוֹ לְמַס יִהְיוּ. וְסָלְעוּ מִמְּגוֹר יַעֲבוֹר, וְחֹתוּ מִנֹּס שָׂרְיוֹ נָאֵם ד' ". ומסיים הפסוק: 'אֲשֶׁר אֹרֵ לוֹ בְּצִיּוֹן וְתִנּוֹר לוֹ בִּירוּשָׁלַם', שפירושו לפי רש"י: 'בציון - אשר הכין שם שלהבת ותנור אש - לשרוף בהם מחנה אשור, והוא דרך משל'. - והוא אשר ראינו בעינינו, איך שנפלה ממלכת סוריא, שהטילה אימתה על אזרחיה וסביבותיה, ונפלה מפחד, ללא חרב ומלחמה כמעט, ויצאה אש ד' מציון, היא גבורת ישראל החשמונאית, ושלהבת אש הקודש, אשר מציון וירושלים, ההולכת ומכלה את צבאה, בימים אלו.

ומתקיימת נבואת משה 'ואתה על במותינו תדרוך', ודברי דוד מלכנו: מְשֻׁה רַגְלִי קְאִילוֹת וְעַל בְּמוֹתַי יַעֲמִדְנִי (שמו"ב כב לד). והבטחת ד' - וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בְּמֹתַי אֶרֶץ (ישעיהו נח יד). - 'ענינו גובה, כמו על במתי עב'. ותפילת חבקוק: אֶ-דְּכִי חִילִי, וַיִּשָּׂם רַגְלִי קְאִילוֹת, וְעַל בְּמוֹתַי יִדְרַכְנִי, לְמִנְצָחַם בְּנִגְיוֹתַי (חבקוק ג יט). - בזכות הנפלאה של עמידת רגלנו במרומי החרמון ובפסגתו - שהוא 'כְּמַגְדֵל הַלְּבָנוֹן הַצּוֹפֶה פְּנֵי דְמִשְׁק'. שעל כך 'אמר רבי יוחנן: עֲתִידָה יְרוּשָׁלַם שְׂתֵּהָא מִגַּעַת עַד שְׁעָרֵי דְמִשְׁק'. והננו מצפים לישועת ד' השלמה המפצעת והולכת, עד נכון היום.